

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

БІРЖОВЕ ПРАВО

Навчальний посібник

Харків 2013

УДК 347.731.1(4УКР)(075.8)
ББК 67.9(4УКР)304.61я73
Б 64

Авторський колектив:

- Жорнокуй Юрій Михайлович** – доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності ННІ ПМК ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент (розділи 1, 2, 3, 6);
Карчевський Костянтин Анатолійович – доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності ННІ ПМК ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент (розділ 8);
Пономарчук Олексій Олександрович – старший викладач кафедри правового забезпечення господарської діяльності ННІ ПМК ХНУВС (розділ 9);
Сядристий Андрій Олексійович – старший викладач кафедри правового забезпечення господарської діяльності ННІ ПМК ХНУВС (розділи 4, 5, 7)

Рецензенти:

- Сергієнко В. В.** – завідувач кафедри правового регулювання економіки Харківського національного економічного університету, кандидат юридичних наук, доцент;
Соболев О. В. – завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права, економіки та соціології Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Затвержено Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ, протокол № 2 від 26.02.2010

- Біржове право** : навч. посіб. / [Ю. М. Жорнокуй, Б64 К. А. Карчевський, О. О. Пономарчук, А. О. Сядристий] ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2013. – 200 с.

У навчальному посібнику на основі аналізу чинного законодавства та правової доктрини розкрито загальні положення біржової діяльності та біржового права. Проаналізовано правове становище товарної та фондової бірж, види та правова природа біржового товару, його специфіка. Визначено правову характеристику біржових договорів, вирішення біржових спорів.

Видання буде корисним для студентів, слухачів магістратури, аспірантів, викладачів та практикуючих юристів, а також для всіх, хто цікавиться питаннями правового регулювання біржової діяльності в Україні.

УДК347.731.1(4УКР)(075.8)
ББК 67.9(4УКР)304.61я73

© Жорнокуй Ю. М., Карчевський К. А.,
Пономарчук О. О., Сядристий А. О., 2013
© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2013

ВСТУП

У наш час в Україні практично сформувалась правова база, що регулює біржові правовідносини. Разом з тим існуюче правове забезпечення біржової діяльності достатньою мірою не відповідає вимогам сучасних українських ринкових відносин і потребує суттєвого доопрацювання. Основою частоті трансформації біржового законодавства є зміна суспільних відносин.

У процесі розвитку і формування законодавчої бази у сфері біржових відносин набула свого розвитку спеціальна галузь законодавства – біржове право, яке має комплексний характер, що виявляється в поєднанні приватноправових і публічно-правових засад. Це викликало різні підходи і тлумачення в законодавстві ряду основних категорій, що застосовуються при вивченні біржових правовідносин. Крім того, останні політичні зміни в державі та її економічній сфері спричинили модифікацію деяких положень нормативно-правових актів, викликали необхідність в додатковому їх тлумаченні для з'ясування специфіки діяльності суб'єктів біржової діяльності та обігу біржових товарів на спеціалізованих ринках (наприклад, особливостей обігу цінних паперів).

У запропонованому навчальному посібнику авторами узгальнено і систематизовано термінологічну складову біржових відносин, вироблено рекомендації з удосконалення законодавчої бази; звернуто увагу на найбільш спірні і неоднозначні проблеми сучасного біржового права та запропоновано шляхи їх вирішення.

Особлива увага у структурі навчального посібника «Біржове право» приділяється суб'єктному складу біржових правовідносин, що викликано рядом специфічних факторів. По-перше, необхідністю розгляду загальної характеристики учасників біржової діяльності, їх прав і обов'язків, порядком укладення договорів і припиненням такої діяльності. По-друге, доцільністю деталізації регламентації правового забезпечення функціонування професійних учасників ринку цінних паперів, оскільки саме цей ринок в наш час є основним стимулятором проведення біржових операцій. По-третє, специфікою організації біржової торгівлі та видів організаційно-правових форм бірж і, як наслідок, прийняттям спеціальних законів – «Про товарну біржу» та «Про цінні папери та фондовий ринок».

Навчальний посібник може бути корисним для юристів господарських організацій, студентів, аспірантів, викладачів, а також службовців органів державної влади всіх рівнів. Деякі питання, викладені в навчальному посібнику, можуть мати спірний характер і піддаватись критиці. Автори будуть вдячні за висловлені зауваження і «побажання».

Автори навчального посібника «Біржове право» висловлюють глибоку вдячність рецензентам – Валерію Вікторовичу Сергієнку і Олександрю Васильовичу Соболеву за цінні критичні зауваження і поради, висловлені в процесі підготовки цієї роботи.

У даній роботі аналізуються нормативні правові акти станом на 11 червня 2012 року.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	5
1.1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ БІРЖОВОЇ СПРАВИ ТА БІРЖОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ	5
1.2. БІРЖА ЯК ФОРМА ОРГАНІЗОВАНОГО РИНКУ	11
1.3. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ФУНКЦІЇ БІРЖІ	13
1.4. КЛАСИФІКАЦІЯ БІРЖ	18
<i>Питання для самоконтролю</i>	22
РОЗДІЛ 2	
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ БІРЖОВОГО ПРАВА	23
2.1. ПОНЯТТЯ БІРЖОВОГО ПРАВА: ЙОГО ПРЕДМЕТ, МЕТОД, ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ.....	23
2.2. СИСТЕМА БІРЖОВОГО ПРАВА ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ: ХАРАКТЕРИСТИКА ЙОГО ОКРЕМИХ ІНСТИТУТІВ.....	31
2.3. СИСТЕМА БІРЖОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	32
2.4. БІРЖОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ, ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИДИ	39
<i>Питання для самоконтролю</i>	40
РОЗДІЛ 3	
ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА І ПРИНЦИПИ РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	41
3.1. ПОНЯТТЯ РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ВИДИ ТА СПОСОБИ	41
3.2. ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОГО ТА ПРИВАТНОПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	43
3.3. НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ФОНДОВОГО РИНКУ, ЇЇ СКЛАД, ЗАВДАННЯ І ПОВНОВАЖЕННЯ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	47
3.4. РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИМИ УЧАСНИКАМИ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ	52
<i>Питання для самоконтролю</i>	56
РОЗДІЛ 4	
ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ТОВАРНОЇ БІРЖІ	57
4.1. ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОВАРНОЇ БІРЖІ	57
4.2. ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ ТА РЕЄСТРАЦІЇ ТОВАРНОЇ БІРЖІ.....	62
4.3. УПРАВЛІННЯ ТОВАРНОЮ БІРЖЕЮ	64
<i>Питання для самоконтролю</i>	65
РОЗДІЛ 5	
ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ФОНДОВОЇ БІРЖІ	66
5.1. ПОНЯТТЯ І ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОНДОВОЇ БІРЖІ	66
5.2. УМОВИ ЧЛЕНСТВА НА ФОНДОВІЙ БІРЖІ.....	71

5.3. Управління фондовою біржею	76
5.4. Організація та проведення біржових торгів на фондовій біржі	77
<i>Питання для самоконтролю</i>	86
РОЗДІЛ 6	
ПОНЯТТЯ, ВИДИ І ПРАВОВА ПРИРОДА БІРЖОВОГО ТОВАРУ	87
6.1. Поняття, ознаки та види біржового товару	87
6.2. Характеристика біржового товару товарних бірж	90
6.3. Валюта як біржовий товар	92
6.4. Цінні папери як біржовий товар	94
<i>Питання для самоконтролю</i>	107
РОЗДІЛ 7	
ПРОВЕДЕННЯ БІРЖОВИХ ТОРГІВ	108
7.1. Біржові торги та умови їх проведення	108
7.2. Організація торгової сесії та біржових торгів	118
<i>Питання для самоконтролю</i>	136
РОЗДІЛ 8	
ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ БІРЖОВИХ ДОГОВОРІВ	137
8.1. Поняття й ознаки біржових договорів	137
8.2. Види біржових договорів	140
8.2.1. Форвардний контракт	143
8.2.2. Ф'ючерсний контракт	146
8.2.3. Опціон	151
8.3. Порядок укладання й виконання біржових договорів	155
8.3.1. Біржові посередники: поняття, ознаки та види	156
8.3.2. Підготовка до біржових торгів	162
8.3.3. Проведення біржових торгів	165
8.3.4. Порядок оформлення й виконання біржових договорів	168
8.3.5. Припинення, розірвання й визнання біржових договорів недійсними	172
<i>Питання для самоконтролю</i>	176
РОЗДІЛ 9	
ВИРІШЕННЯ БІРЖОВИХ СПОРІВ. КОНТРОЛЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У БІРЖОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	177
9.1. Особливості розгляду біржових спорів	177
9.2. Статус органів, до компетенції яких відноситься розгляд біржових спорів	178
9.3. Правові засади та суб'єкти контролю біржової діяльності	185
<i>Питання для самоконтролю</i>	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	189

ПРЕДМЕТНЫЙ ПОКАЖЧИК.....195

Навчальне видання

ЖОРНОКУЙ Юрій Михайлович
КАРЧЕВСЬКИЙ Костянтин Анатолійович
ПОНОМАРЧУК Олексій Олександрович
СЯДРИСТИЙ Андрій Олексійович

БІРЖОВЕ ПРАВО

Навчальний посібник

Редактор *Г. Я. Ступницька, П. О. Білоус*
Комп'ютерне верстання *С. В. Гончарук*

Формат 60×84/16. Ум.-друк. арк.11,67. Обл.-вид. арк. 10,16.
Тираж 250 пр. Зам. № 2010-40.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.